

MICHAL JAREŠ – PAVEL MANDYS: Dějiny české detektivky**[The History of the Czech Detective Novel]**

Praha: Paseka, 2019. 488 s. ISBN 978-80-7432-977-7

V súčasnom kritickom diskurze možno poukázať na problematickosť hodnotiacich kritérií nielen detektívnej, ale i tzv. žánrovej či rekreatívnej tvorby. Autori monografie *Dějiny české detektivky*, Michal Jareš a Pavel Mandys, sami reflektujú odmietanie detektívky v rámci historickej (predovšetkým marxistickej) kritiky z estetických a ideologických dôvodov. Táto nekompatibilita detektívnej prózy s „hodnotnou“ literatúrou však nevyplyva len z dobových predsudkov, možno ju pozorovať aj v novodobej literárnej vede – napr. i na zníženej literárnokritickej percepcii daného žánru. Genologickému stereotypizovaniu sa miestami nevyhýbajú ani Jareš a Mandys, ktorí na viacerých miestach svojej publikácie naznačujú nezlučiteľnosť detektívnej a umeleckej prózy, a to najmä pre nedostatočné ambície tohto žánru: „A tak prestože nebyl v pravém slova smyslu detektivkářem (rozhodně měl vyšší literární ambice)“ (293) alebo: „Jistým problémem textu je větší literární ambice než žánr snese“ (339). Domnievam sa, že v ére (po)postmoderného umenia, v ktorej motívy zo „žánrovej“ (detektívnej, hororovej, sci-fi či fantasy) literatúry prenikajú do tvorby autorov „s vyššími ambíciami“, by bolo treba prehodnotiť axiologické otázky (o umeleckej relevantnosti tohto žánru) a zbaviť sa devalvácie takéhoto typu textu plynúcej z teoretického úsilia o jeho exaktnú klasifikáciu.

Metodologicky sa Jarešova a Mandysova publikácia opiera predovšetkým o anglosaskú terminológiu, pričom autori jednoznačne usúvzťažňujú pojmovú roztrieštenosť, ktorú možno vnímať v mnohých genologických reflexiách. Pomenovanie rozdielov medzi detektívnou a kriminálnou prózou a predstavenie rôznych subžánrov, ako je napr. noir, heist, whodunitka, drsná škola či pitaval, kre-

uje potrebnú bázu pre ďalší literárnohistorický a literárnoteoretický výstup. Spochybňovať možno relevantnosť významových odtieňov pojmov retrodetektívka, historická detektívka či transhistorická detektívka, ktoré sa viažu na pomerne úzky časový kontext a vzhľadom na ich absenciu v analytickej časti publikácie sa nezdá, že by im samotní autori prikladali vysokú dôležitosť.

Osobne vyzdvihujem úsilie Jareša a Mandysa o všeobecnú typológiu českej kriminálnej prózy v rámci svetových trendov. Lokálne poetologické invarianty v tomto prípade konštituuje inklinácia k parodicko-satirickému štýlu a s ňou súvisiaca negácia imperatívu geniálnych vyšetrovateľov, akými sú napr. Poeov Dupin, Doylov Sherlock Holmes či Hercule Poirot od Agathy Christie: „Přispívá-li v něčem česká detektivní tvorba té světové, tak je to především v ironizování, parodování a obecně podvracení autority takzvaného Velkého detektiva. Souvisí to ostatně s obecnější tendencí české literatury 20. století k antiheroičnosti, zemitosti a posmívání se patosu a velkým gestům“ (16).

Samotné *Dějiny české detektivky* sa svojou kompozíciou zásadne nelíšia od tradičných literárnohistorických publikácií. Jareš a Mandys ponúkajú systematický prehľad žánrovej evolúcie od kramárskych piesní v 18. storočí až po súčasnú literatúru. Monografia pokrýva päť vývinových období, logicky vymedzených historicko-spoločenskými míľnikmi (koniec prvej a druhej svetovej vojny, nástup normalizácie a pád komunistického režimu). Štruktúra jednotlivých kapitol korešponduje so snahou autorov predstaviť nielen poetologické črty kriminálnych próz v diachronickej perspektíve, ale i podmienky, v ktorých sa tieto diela vyvíjali. Výsledkom takéhoto prístupu je pomerne

komplexný náhľad na text v kontexte, typicky zahrňajúcom prepojenie literárnej a politickej situácie, prehľad vydavateľskej a edičnej činnosti či popkultúrnu recepciu a audiovizuálne adaptácie vybraných próz. Oceňujem, že vybrané detektívne texty nie sú skúmané izolovane, ale vo vzťahu k svetovej literatúre, pričom autori monografie dokumentujú svoju orientáciu v danej problematike: „ďalší prvky děje (tajemný ženský výkřik, tiché kroky v noční chodbě zámku, noční hra na housle a noční jízdy ukrytým automobilem; a také milostná zápleтка) odkazují k wallaceovské krimi s mysteriózním nádechem“ (118). Konfrontáciu so zahraničným diskurzom vnímam aj v ojedinelých reflexiách českej umeleckej produkcie z pohľadu angloamerických redaktorov či literárnych kritikov alebo v spracovaní exilovej detektívnej tvorby v normalizačnej etape.

Jareš a Mandys v publikácii *Dějiny české detektivky* vytyčujú kľúčových autorov v skúmaných literárnych obdobiach, pričom ich texty analyzujú extenzívnejšie, v perspektíve dobových kritických hodnotení, no s dištanciou moderného diskurzívneho čitateľa. Medzi takýchto spisovateľov patria napr. Emil Vachek, Eduard Fiker, Josef Škvorecký, Václav Erben, Jaroslav Velinský a mnohí ďalší. V spracovaní tvorby najuznávanejších českých detektívkarov sa naplno prejavuje Jarešov a Mandysov literárnohistorický prístup, ktorého hlavnou črtou je, popri chronologickom štúdiu žánrových príspevkov, inklúzia literárnokritických artefaktov a hodnotiaci postoj. Miestami sa zdá, že recenzné postrehy zaberajú priveľký textový priestor a transformujú autorskú dvojicu na schopných kompilátorov externých zdrojov – v týchto súvislostiach možno spomenúť napr. takmer polstranový príspevok Olega Susa k románu *Vražda se zárukou* (235). Treba však poznamenať, že i takéto pasáže podliehajú vedecko-populárnej intencii textu a potvrdzujú Jarešovu a Mandysovu znalosť detektívneho žánru, a to minimálne cez schopnosť výskumníkov konzistentne, odborne a najmä kriticky nadviazať na tento kontext. Ako som už naznačil, devízou fakto-

grafického textu je tiež jeho literárnokritická hodnota, čo rezultuje z autorského prístupu, prezentujúceho literárnu históriu na pozadí diskurzívnosti: „V nové knize je patrný značně uvolněný a stále rozháranější styl. Vlekoucí se dialogy, popisy místa, zbytečné prostoje jsou jen stěží kompenzovány nadbytečnou dávkou situačního humoru“ (322). Interpretačné zistenia vhodne ilustrujú textové ukážky, *Dejiny české detektivky* tak nie sú len transparentným a deskriptívnym obrazom vývinu žánrového diskurzu, ale sú predovšetkým vydareným pokusom o rozvinutie literárnej komunikácie.

Pozitívne možno vnímať i fakt, že detektívna próza v spracovaní Jareša a Mandysa sa netýka iba mužských autorov – ženská tvorba je často usúvzťažnená s fenoménmi v svetovej literatúre. Milena Brůhová je v prehľade regionálnej produkcie prirovnaná k juhočeskej Agathe Christie, Eva Kačírková sa mení na českého Chandlera v sukniach a poetika Hany Proškovéj pripomína prózy Georgesa Simenona: „odhalení vraha je založeno na dobré znalosti kriminálního podsvětí a na soustředěném tlaku na podezřelé, kteří se nakonec sami přiznají“ (278). Napriek istej stereotypizácii prítomnej v predchádzajúcich komparáciách sa *Dejiny české detektivky* vyznačujú (politickou) neutrálnosťou a objektívnosťou, čo sa ukazuje napr. v identifikácii ideologicky zameraných textov a exemplifikácii ich poplatnosti dobovej rétorike. Súčasťou publikácie je i prehľad menej výrazných, okresných či mestských autorov detektívok, ako aj anticipácia genologických vývinových trendov, ukazujúca sa v poetologickej divergencii či v percepcii najmladšej literárnej generácie.

Problematicky hodnotím jazykovú ambivalentnosť až hovorovosť textu, ktorá však pravdepodobne konotuje s popularizačným charakterom diela. Negatívnejšie ako príznakové lexémy, ktoré možno považovať za prejav literárnokritického idiolektu – „jako by si tropil šprýmy z Iltise“ (80) alebo „Moto-cykl mladého hejska“ (182) – pôsobí terminologická nejednoznačnosť. Akademická neexaktnosť až emocionálnosť výpovede sa

vyskytuje v žánrových, tematických aj motívových charakteristikách: „pomerné zaujímavá detektívka Jiřího Vostrovského“ (327), „Se zcela maniakální parodií žánru se setkáváme“ (141) či „je mladá policistka Klára sympaticky zemitá“ (385). Podobne i syntetizujúce hodnotenia textov tendujú k metaforickému vyjadrovaniu, ktoré miestami pôsobí v publikácii tohto typu rušivo či dokonca pateticky: „O její knize lze mluvit jako o skrytém skvostu té doby, neboť má neskutečně působivou atmosféru“ (268).

Aj vzhľadom na predchádzajúce konštatovania možno *Dějiny české detektivky*

zaradiť na pomedzie populárnych a vedeckých publikácií. Uvoľnenejší jazykový štýl či absencia invenčných literárnohistorických klasifikácií však neredukujú kvalitu obsahu diela. Celkovo sa Michalovi Jarešovi a Pavlovi Mandysovi podarilo zostaviť unikátnu historicko-kritickú publikáciu, ktorá má potenciál osloviť rozmanité čitateľské vrstvy a v konečnom dôsledku i zvýšiť povedomie o estetike mnohotvárnosti detektívnej a kriminálnej literatúry.

JAKUB SOUČEK

Prešovská univerzita v Prešove
Slovenská republika

EVA MALITI FRAŇOVÁ: Andrej Belyj / Celistvosť (v) mnohosti [Andrei Belyj / The Wholeness of (in) Multiplicity]

Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, Ústav svetovej literatúry SAV, 2018. 239 s.
ISBN 978-80-224-1696-2

Vedecká monografia Evy Maliti Fraňovej *Andrej Belyj/Celistvosť (v) mnohosti* sa venuje životu a dielu významnej osobnosti ruského strieborného veku (koniec 19. – prvé dve dekády 20. storočia), básnikovi, prozaikovi, filozofovi, memoáristovi, teoretikovi symbolizmu, literárnemu vedcovi a vizionárovi, vášnivému experimentátorovi v oblasti literatúry i vo vlastnom živote A. Belého. Súbor textov, rozdelený v knihe do dvoch častí, pokrýva vo väčšej či menšej miere všetky vymenované rozmery tejto nenapodobiteľnej a mnohostrannej osobnosti ruskej literatúry prvej polovice 20. storočia a prináša tak bohaté informácie nielen o autorovi a jeho diele, ale aj o dobe, v ktorej tvoril, ktorá ho inšpirovala a formovala a ktorú do istej miery formoval aj on sám. Je neoceniteľnou zásluhou E. Maliti Fraňovej, že sa pokúsila zasadiť túto ťažko uchopiteľnú, rozporuplnú osobnosť do slovenského kultúrneho prostredia, a to nielen ako literárna vedkyňa, ale aj ako prekladateľka Belého románov *Peterburg* (Hevi, 2001; Petrus, 2003; Európa, 2020) a *Strieborný holub* (Európa, 2018), na preklad veľmi náročných. Vytvorila tým základ pre možnú inšpiratívnu rezonanciu v slovenskej

literatúre, literárnej vede, estetickom i filozofickom myslení.

Prvá časť knihy obsahuje štúdie o Belom ako filozofovi a teoretikovi symbolizmu („Vízia ‚nového človeka‘ v tvorivých výkonoch ruskej moderny“), ako básnikovi („K osobitostiam básnickej zbierky *Hviezda* A. Belého“), ako verzológovi a experimentátorovi („Básnikova poéma o zvuku – ‚Glossolália‘“). Druhá časť knihy je analytická (štúdie o Belého memoárovej tvorbe a špecifikách románov *Peterburg* a *Strieborný holub*) a recepčná (štúdie venované intertextuálnemu dialógu medzi Belého tvorbou a dielami S. H. Vajanského a P. Vilikovského). Tri štúdie sa venujú aj problémom prekladu Belého tvorby do slovenčiny. Je vítané, že dve štúdie o preklade vychádzajú z autorkinej vlastnej prekladateľskej skúsenosti. Takéto príspevky prekladateľov, odhaľujúce ich pracovné postupy, bývajú spravidla nielen čitateľsky príťažlivé, ale tvoria neoddeliteľnú súčasť skúmania procesu prekladu zvnútra a procesu zasadzovania prekladaného diela do nového kultúrneho kontextu. Štúdia „K voprosu o perevode *Peterburga* A. Belogo na slovackij jazyk: Zametki pere-